

Realismus és humanismus.

Napjainkban élénk küzdelem fejlődött ki köznevelésünk terén a realizmus és humanizmus között; a győzelem úgy látszik az elsőnek részére dől el. Megvallom, szeretném, hogy e küzdelem természetéhez képest végtelen legyen, világosan szólva, egyik irány ne kerekedjék soha a másik felébe, hanem özszes közneveltségünk, szellemi életünk keretében mindenkinek meglegyen a maga mezeje, melyet hivatásához képest művelni, termékenyíteni képes legyen; hogy nemzeti szellemi életünk öszhangzatos fejlődésében, egyoldalúságra, szélsőségekre ne vetemedjék.

Lehetetlen nem idvezelnünk a realizmus és humanizmus közt kifejtett ezen küzdelmet; mert erre nagy szükség volt. Eddig közneveltségünknek alapjai, mondhatni, egyedüli eszközei a gymnasiumok voltak, melyekben természetöknél fogva a humanus elem és irány levén a vezér, humanizmus képzettséggel, humanizmus hajlammal lépett az életbe; minden ugynevezett tanult ember, a hivatalnok és ügyvéd, az orvos és mérnök, a gazda és birtokos, az orvos és tanár.

Én ugyan ebben semmi rosszat, semmi visszasságot, amál kevésbbé hátrányt nem találok közneveltségünk tekintetében, sőt óhajtandónak tartom, hogy e humanizmus színezet még a szakemberek képzettségében is, mint háttér meglássék. De hibának és egyoldalúságnak tartom azt, hogy régibb tanrendszerünk és viszonyaink szerint a realis szakokra aránylag nagyon kevés fiatal képződött.

Ennek három oka volt: egyik nemzeti jellemünk azon saját-sága, mely szerint kiválóan politikus és juridikus nemzet voltunk; e nemzeti jellem sugallatára a fiatalság előszeretettel vonzódtott és tódult a jogi pályára mint kenyérpályára; sőt a független, saját vagyónából élő is szükségesnek, sőt tanácsosnak tartotta művelődését a jogi tanfolyammal koronázni bé; még a papoknak is egyúttal jogászoknak is kellett lenni.

Másik ok volt a képzés módjának viszonyai: a jogi és papi, valamint tanári pályára benn az országban mindenki kiképezhet

magát, a lyceumok és felsőbb tanintézetek melletti akademiák könyvelmes és kézügyben levő eszközül szolgálván arra. Ellenben a technikai pályára csak a tehetősebbek vállalkozhattak, részint mert oly intézeteket, melyekben magokat ezen pályára képezzék, csak a külföldön találhattak; részint azon körülmény miatt, mert az ily reálirányú szakpályákra a készülés, értem a tanfolyamokat, nagyon költségesek voltak. Harmadik oknak tekintem magát a hasznot és jövedelmet, melyben a két pálya emberei részesültek: a kevés költséggel, kevés időt igénylő jogi és más humanistikus irányú és jellemű pályák művelői előtt a kereset és képesség értékesítésére tágas mező tárult; a tulajdonképpeni szakpályák emberei hosszszas tanulás és költsékezés után, még a legutóbbi időkben is éppen nem részesültek ahoz mért jutalomban.

Ma éppen ellenkező áramlatot látunk: a gymnasiumok növendékei közül nagy rész a reális pályákra tódul, a gymnasiumok mellett ezen feljül igen nagy contingenst szolgáltatnak e pályának a reál-iskolák is; éppen oly szélsőségi jelenetnek mutatkoznak ez irányban, mint korábban az ellenkezőn; következőleg éppen oly visszasszátságtól és egyoldalúságtól félhetni, milyenben korábban szenvedtünk.

Ezen túlnyomó áramlat megfeyjthető egyfelől korunk világnézetéből, mely szerint anyagi érdekeinket, a reál tudományokat tartjuk a modern társadalom egyedüli alapjainak; „*haec a erugo et cura pecu li im buit a n i m o s*“, a mi annál sajnosabb, mert már divattá vált; másfelől megfeyjthető a mutatkozó haszonból: midőn a középiskolákat végzett növendékek s az ezeket tanittató szülék látják, hogy a reális irányban, ipari szakpályákra képzett honfitársaink tiszteletben és anyagi haszonba, nagy fizetésbe részesülnek, midőn látják, hogy a rohamosan alakuló mindenféle ipar és pénzvállalatok mellé öszszeszedett emberek, különösen pedig az állam által erőszakolt vasúti építkezésekhez külföldről becsődített s kel lő képzettséggel csak kivételesen bíró idegenek, mily pazar, mondhatni mesés jutalmaztatásban részesülnek; csodálkozhatunk-e, ha e kápráztató látszat által elbűvölve, elragadtatva, ez irány felé rohannak, e pályára készülnek, illetőleg képeztetik gyermekeiket.

Ezen tódulásnak két irányban mutatkozik rosz következése: egyszer, a menyinyiben a más pályák iránt elhülnek az ifjak s a közmüvelődés más ágai, a többi pályák elhanyagoltatnak, s ez által általános müvelődésükben megzavartatik a szükséges sulyegyen másfelől magokra az illető ifjakra is előbb-utóbb bekövetkeznek en-

nek kellemetlen sőt veszélyes következményei, a menyinyben a társadalmi munkásság e tércire egyszerre kelleténél többen lépven, többen mint a menyinyt azon mező foglalkoztatni tud, kenyéririgységgel, gyűlölettel folytatandó versenynek kell elkerülhetlenül kifejlődni közöttök, a mi anynyival keservesebb lesz, mert a viszonyok rendes mértékre szállításával, midőn sem egyesek, sem társulatok, sem pedig az állam nem nyújthatja oly bővségesen a jutalmat, a fényes remények után mulhatlanul csalódásra kell ébredniök. Ennek viszont az a kellemetlen következése lesz, hogy sokan nem találván elfoglaltatást azon a mezőn, melyre magokat képezték, elégedetlenül, kellemetlenül lesznek kénytelenek oly munkatért keresni, melyre sem kellő képességgel, sem kellő készütséggel nem bírnak. S a kik e pályán el is helyezkedendenek s a fényes és pazar jutalom és fizetés helyett csak olyanban részesülendvén, milyenben rendes viszonyok között a dolog természete szerint részesülhetnek s részesülniök kell, a csalódás keserű érzete teherként nehézkedend lelkökre, megbénítandja munkásságukat.

Mig köznevelésünk magasabb körében e visszasságot látjuk, alsóbb fokán éppen ellenkező, de nem kevésbé szomorító jelenséget találunk. Itt minden gyermek a tanulói, az ugynevezett tudós iskolába, tudós pályára tődül. Gynnasiumunk elég van, talán több is, mint kellene, mindeniknek meg is van kellő népessége, de hány gyermekről nem látjuk, nem érezzük, hogy azon a pályán, a melyre a gynnasiumon át törekszik, számára nem terem sem tisztesség, sem haszon; de ha csak a gynnasium növendékeit tekinthetnök a tudományos, tanult pályák ujonezainak, még nem volna okunk az aggodalomra; hisz társadalmunknak ily fajtájú emberekre van anynyira szüksége, a menyinyi gynnasiumaink népességéből válik. An de ott vannak a réaliskolák, tanügyünkben e fényüzési még pedig nagyon divatos czikkék! Elfogultságunkban, hogy ne mondjam, — tudatlanságunkban — minél több réaliskolát törekszünk állítani; azt véljük, hogy ez által az ipar és kereskedés emelésére, terjesztésére munkálunk, holott éppen ellenkezőleg elvonjuk attól a munkacröt és munkás kezeket; s mivel a réaliskola magában nem bevégezett egész, hanem csak előcsarnoka a realis irányu, különböző fajtájú legfelsőbb szakintézeteknek, a realis iskola által is csak az ugynevezett tanulói tudós pályára tereljük a gyermekeket.

Ellenben a polgári iskolákat, mondhatni, merőben mellőzzük. Az 1868 évi XXXVIII. t. cz. megrendeli, hogy a városok s népe-

sebb községek kötelesek polgári iskolát állítani, mégis alig halljuk, hogy imitt-amott fáradozik vagy egy város polgári iskola állításában, s a hol fel is állított, nem igen van népessége, legalább nem akkora, mekkorának lenni kellene; hisz hivatásánál fogva éppen a polgári iskola szolgál a társadalom igen számos, nagy jelentőségű s annál fogva tekintélyes része, az iparos és kereskedő osztály érdekének, ennek hivatása egy értelmes és ügyes polgári osztályt teremteni, az által, hogy az iparos és kereskedői pályára multhatlanul szükséges ismeretekkel ellátja a növendékeket, s hogy azok egyfelől a pályájokra szükséges készséggel, másfelől társadalmi állásukhoz mért műveltséggel birjanak.

Hogy a polgári iskolák ügyében nem mutatkozik kellő buzgalom, annak oka azon fennebb jelzettem felfogás, hogy a reálistudományok közvetlen az iparos és kereskedő osztály képzésére munkál; de oka inkább az életről és társadalmi osztályokról való ferde felfogásunk, szülői gyengeségünk, rövidlátásunk.

A szülőknek természetes de egyszersmind kedves kötelessége gyermekeikről gondoskodni, azok boldogságát nem csak a jelenben, sőt jövőre is munkálni. A jövő jóllét és boldogság biztosítása, egyéb tényezők mellett, különösen a nevelés által eszközölhető. Talán ezen igazság elismerésének és érzetének következménye, hogy a gyermekek növelése körül most sokkal élénkebb mozgalmat, nagyobb buzgalmat tapasztalunk, mint a mekkora korábban észrevehető volt.

Azonban miként mindenben, úgy e téren is a nagy buzgalom és aggodalmas gondoskodás, ha a józan megfontolás nem bíraskodik fölötte, könnyen vezethet botlásokra és tévedésekre; ily tévedésünk, tapasztalatom szerint, hogy általában luxust üzünk gyermekeink nevelésében. Ideált állítunk magunk elibe, s annak elérésére törekedve, mondhatni, rend és terv nélkül mindenre törekszünk tanítani és taníttatni gyermekeinket, nem vevén tekintetbe, hogy az adott és adandó körülmények között mire leendő szükségök, mit használhatnak fel valójában jóllétök és boldogságuk eszközzésére. És így igen gyakran megtörténik, hogy a midőn tiszta buzgalomból elhanyagoljuk gyermekeinket oly tudományokra tanítani, oly ismeretek megszerzésére segíteni, s azokat oly szokásokban nevelni fel, melyeket minden viszonyok, az élet minden körülményei és változatai között haszonnal értékesíthessenek éltek boldogságának megteremtésére, a sok tanítás és képzés által oly vágyakat és kívánságokat, oly igényeket ébresztünk és növelünk bennök, melyek a nem való-

sulhatás estében elkeserítik kedélyüket, lelköket, s meghasonolván önmagukkal és a világgal, a sokat akaró, sokat ölelő buzgalmas nevelés nyomorultjaivá lesznek.

Ily botlást és tévedést, különösen leány gyermekeink nevelésében követünk el.

A meggondolatlan buzgalom párosultan elfogultságunkkal, hogy ne mondjam gyengeségünkkel, egy más botlásra és tévedésre vezet. Gyengeségünk abban mutatkozik, hogy a társadalmi viszonyok megítélésében, életnézetünkben aristokraták vagyunk. Állami életünk szerkezete demokratikus irányu; alkotmányunk az egyenlőséget biztosítja, jogokban és kötelességekben ma már teljesen egyenlők vagyunk. S mégis társadalmi viszonyainkat illetőleg saját képzelődésünk, s a divatos világnézet szerint, fokozatokat állítunk fel, és e fokozatoknak értékét, becsét szeszélyünk mértékével latoljuk, s e szerint tiszteljük és becsüljük az általunk felállított fokozatokat s azokat az embertársainkat, kiket e fokozatokba beosztunk. S e tekintetben talán korlátozottabbak vagyunk az ősi hinduknál, kik a társadalmi és politikai rangfokozat alapjául a születést vették; mert mi a születés mellé felveszszük a vagyont, az életmód és foglalkozás szerintünk inkább vagy kevésbé tisztességes voltát. Képzelődésünk és szeszélyünk szerint megállított társadalmi hierarchia egyes fokozatainak méltatásában, becselésében — tapasztalatom szerint — valósággal mostohák vagyunk az iparos és kereskedői pálya iránt, ezen, szerintük egyik alsóbb fokozat iránt. A tentás körmöt például tisztességesebb dolognak, szebbnek, diszesebbnek tartjuk az enyves, csirizes, festékes vagy bármely ily fajtájú körömnél! Innen van, hogy a mindenféle hivatalnokok legiojából mindenik, le a levélhordóig vagy hivatalszolgáig, a tanár és pap, az orvos és mérnök, az ipar- és pénzvállalatok alkalmazottjai, sőt a jobb módú iparosok szegénynek tartjuk fiaikat iparos és kereskedői pályára szánni, arra késztetni. Ellenkezőleg, azon balga hitünkben, hogy csak az általunk tisztességesebbnek tartott pályán lehetnek boldogok, azon pálya felé irányozzuk lépteiket, arra neveljük; e végett csodítjuk az ugynevezett tudós intézetekbe, a magasabb tudományos képzés előtermeibe, a gymnasiumokba és reáliskolákba¹⁾, nem revén te-

¹⁾ A kolozsvári polgári iskola három beállított osztályában van összesen 58 tanuló, ezekből 42, iparosnak és kereskedőnek gyermeke, 16, honoratioré, közöttök egy gróf. Óhajtanó volna, hogy egy osztályban legyen 58 növendék, egyébaránt csak örvendek, hogy csalódtam azon felterveemben, hogy a honoratiori osztályból kevesebb gyermek tanul ez intézetben.

kintetbe fiaink képességeit, hajlamaikat; nem vevén tekintetbe saját erőnket, módunkat; nem gondolván meg, hogy lehető kora halálunk esetében talán megannyi munkaképtelen, semmire sem képzett nyomorultat hagyunk a társadalom terhére.

Ezen egyoldalú tódulás és tévedés által magára a társadalomra az a kellemetlenség és teher nehezedik, hogy az ugynevezett tudományos — vagy ha jobban tetszik — tisztos pálya egyes helyeire kelleténél többen, sőt sokan levén a versenyzők, azok hajhászat tárgyai lesznek, hol legtöbbször a nyegleség szokott a valódi érdem felett diadalmaskodni.

Maga iparunk és kereskedelmünk legtöbbet szenved az által, hogy a kellő munkaerő és szám tőle megvonatik; s azok a vívmányok, melyeket a magasabb szakképzettség és tudomány az emberi tudás mezejéről, a természet titkaiból az élet és használat számára felfedez és meghódít, valamint hazánk, úgy az emberiség összes tudományos köztársaságában, minálunk az életre és gyakorlatra nézve könnyen elveszhetnek, nem levén értelmes, képzett iparos osztályunk, mely azokat a felhasználás és gyakorlat útján mindnyájunk sajátjává tegye, közgazdaságunk . nemzeti vagyunk gyarapítására felhasználja, értékesítse.

Végül, nem kevésbé fontos azon szellemi kár, mely ily világnézetből és a nevelés ily irányából fejlődik. Azon félszeg és helytelen felfogásunk ugyanis a társadalmi osztályokról, melyet fennebb jelzettem, ez által még gyarapszik.

S a helyett, hogy ezen harapodzó gyengeségünket és igazságtalanságunkat gyengíteni . megszüntetni törekednék, gyermekeinkben . és ezek által nemzedékről nemzedékre átszállítani törekszünk.

Kovácsi Antal.